

КАТАЛОГ РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНИХ ПАМ'ЯТОК МОНУМЕНТАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ГАЛИЧА

У каталозі сучасної польської дослідниці м-ра Еви Кубици представлено короткий архітектурно-археологічний опис найважливіших пам'яток монументальної архітектури Галича XII–XIII ст. Запропонований матеріал є частиною магістерської дипломної роботи авторки, захищеної під керівництвом д-ра габ. проф. Міхала Парчевського у 1995 році в стінах Ягеллонського університету в Кракові. Каталогізований матеріал розділено на кілька головних рубрик, що визначають розташування, нв'явність описових джерел, археологічних досліджень, стан збереження, наявні плани, стиль та техніку будівництва, запропоновані реконструкції, датування, функції та головну бібліографію пам'ятки.

Повний варіант каталогу, що охоплює інші ранньосередньовічні пам'ятки — Малопольщі, Галицької землі та Волині, — було опубліковано у 1996 році в друкованому органі Ряшівського Археологічного Осередку (Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego). Представлений в актуальному виданні текст стосується тільки пам'яток Галича. Відтак нумерацію рисунків, а також почерговість об'єктів, разом із бібліографією та покликаннями адаптовано до теперішніх умов публікації.

Ключові слова: *Галич, Крилос, Св. Станіслав, монументальна архітектура, Залуква, тетраконх, Шевченкове, археологічні розкопки, пам'ятки, культура, церкви, пам'ятки зодчества.*

Представлений каталог є інтегральною частиною дослідження «*Стан археологічних досліджень пам'яток ранньосередньовічної монументальної архітектури в Малопольщі, Галицькій Русі та Волині*»¹.

¹ Kubica E. Stan badań archeologicznych nad zabytkami wczesnośredniowiecznej architektury monumentalnej Małopolski, Rusi Halickiej i Wołynia. *Materiały Archeologiczne*. Kraków: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, 1996. T. XXIX. S. 63–110.

Ця праця була написана як магістерська робота під керівництвом професора, доктора наук Міхала Парчевського при Інституті польської та загальної археології Ягеллонського університету в Кракові у 1995 р., а її предметом було узагальнення результатів археологічних досліджень монументальної ранньосередньовічної архітектури вищезгаданої території. Таке узагальнення до теперішнього часу не було предметом системного підходу.

У рамках роботи входить територія близько 100 000 км². У наведених дослідженнях узагальнені пам'ятки кам'яної монументальної ранньосередньовічної архітектури, розташовані в таких діапазонах: по лінії схід–захід зі сходу через меридіан 25,5°, що йде на схід від Луцька (Волинська область, Україна), натомість на захід через меридіан 20° східної довготи на схід від Кракова. На лінії з півночі на південь північний кордон міркувань позначений паралеллю 51,2° північної широти, що проходить на північ від Любліна, південний хребет у Польщі позначений державним кордоном, а далі на схід – паралеллю 49° пн. широти (на південь від Галича, Івано-Франківська область, Галицький район, Україна). З історичної точки зору описана територія охоплює значну частину історичного округу Польщі – Малопольщі (у середньовічному значенні воєводства: Краківського та Сандомирського) та західну частину земель князівств: Галицького та Володимирсько-Волинського, об'єднаних у 1198–1199 рр. у державу, яка називалась Галицько-Волинська Русь. Однак той факт, що представлена праця не є монографією про монументальну ранньосередньовічну архітектуру історичних земель Малопольщі, Галицької Русі та Волині, а одним з її головних завдань є показати проблему польсько-руського кордону в Середньовіччі, означає, що, встановлюючи територіальні рамки твору, я спиралася не на історично визначені кордони Малопольщі, Галицької Русі та Волині, а на прийняті мною лінії меридіанів і паралелей, поданих вище.

Початкова хронологія для опрацьованих нижче питань становить час появи монументальної архітектури на терені Малопольщі, Галицької Русі і Волині. За кінцеву часову межу цієї праці прийнято середину XIII ст.²

Тепер на терені, визначеному межами цього дослідження, рештки монументальних будівель X – середини XIII ст. підтверджено або гіпотетично визначено (окрім Кракова) у тридцяти дев'яти ранньосередньовічних

² Ibidem. S. 63–65.

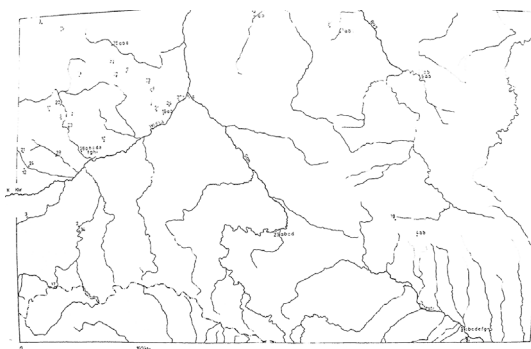

Рис. 1

поселеннях (рис. 1). На землях Галицько-Володимирської Русі (в рамках географічних меж, застосованих у цьому дослідженні) виявлено рештки сімнадцяти ранньосередньовічних монументальних будівель, локалізованих у п'яти осередках (Галич, Володимир-Волинський, Львів, Луцьк, Звенигород).

У наведеному нижче каталозі ранньосередньовічних пам'яток монументальної архітектури, локалізованих на окресленій території, міститься така інформація:

Адміністративні деталі пам'ятки

1. Розташування пам'ятки в межах міста.
2. Вид пам'ятки.
3. Письмові джерела.
4. *Опис пам'ятки:*
 - 4.1. Стан збереження.
 - 4.2. План, опис.
 - 4.3. Техніка будівництва, матеріал.
 - 4.4. Етапи будівництва, перебудови (X–XIII ст.).
 - 4.5. Запропоновані реконструкції контуру та корпусу об'єкта.
 - 4.6. Функція об'єкта.
 - 4.7. Розташування пам'ятки в межах колишнього поселення.

Дослідження:

- 5.1. Історія та стан дослідження: особисті дані дослідника, дата проведення дослідження, назва установи, від імені якої проводилося дослідження.
- 5.2. Археологічний контекст – стан археологічних досліджень, стратиграфія, зв'язок стін із шарами, рухомі пам'ятки, знахідки археологів.
- 5.3. Датування (спираючись на результати досліджень у поєднанні з письмовими джерелами).
6. Бібліографія.

Науковою основою для представленого каталогу стала, відповідно до об'єктів дослідження³, опублікована інформація, яка стосується згаданих

³ Ibidem. S. 65–66.

пам'яток. Такий характер джерельної бази зумовив неоднорідність і кількісну та якісну відмінність зібраних матеріалів, а у випадках окремих об'єктів навіть відсутність відповідей на певні запитання. Така ситуація спричинена іноді неможливістю віднайти конкретну інформацію та з'ясувати деякі питання в процесі дослідження, але частіше вона є наслідком фрагментарного публікування або навіть не оприлюднених у друці даних, які стосуються проваджених досліджень над включеними в каталог елементами. Неуніфікований, часто фрагментарний характер внесеної у каталог інформації є непрямим відображенням стану та способу обстежень і публікацій описаних мною об'єктів. З технічних причин у представленому каталозі було вирішено: якщо немає даних з окремих питань, то їх номери не вводяться. Якщо певні пункти окремих позицій не написані, то це означає брак даних (в літературі), які стосуються цих питань, або відсутність досліджень конкретних об'єктів.

1. Середньовічний Галич

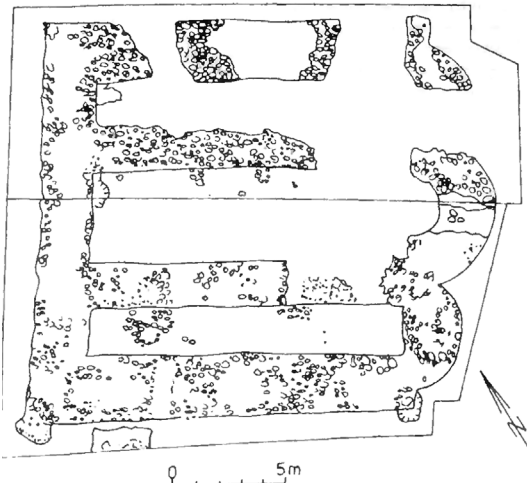
Шевченкове (раніше Св. Станіслав), Івано-Франківська область, Галицький район (тепер Івано-Франківський район однойменної області — А. П.).

1. Пагорб Карпиця.

2. Церква. Рис. 2.

3. 1152 р. — згадано, що церква вже існує (пор. 5.3.), церква Спаса⁴.

Рис. 2. Галич (село Шевченкове біля Св. Станіслава), план розкопок і залишки церкви Спаса, згідно з Олегом Іоаннісяном, див. — Иоаннисян О. Церковь Спаса в Галиче — памятник первой половины XII в. Древние памятники культуры на территории СССР, 1986. С. 170, рис. 2.

⁴ Полное собрание русских летописей (далі — ПСРЛ). Москва, 1962. Т. 2: *Ипатьевская летопись*. С. 462—464.

4.1. На час перших досліджень у 1882 р. від церкви збереглися фундаменти та уламки каменів зі стін. Після досліджень 1882 р. руїни не були засипані, а розібрані місцевим населенням як будівельний матеріал. Перед початком *Першої світової війни* на місці церкви австрійська армія звела величезні земляні артилерійські укріплення, що завдало ще більших руйнувань. Під час досліджень у 1980—1981 рр. за кілька метрів на північ від храму виявлено збереження фрагментів, рову фундаменту та невеликий фрагмент перевернутої стіни.

4.2. Чотиристовпна, триапсидна церква розмірами 19,7х17 м, ширина окружних фундаментів від 2,25 м до 2,70 м. Глибина фундаменту в місцях, де він зберігся цілком, становить 1,40 м. У церкві підтверджено наявність внутрішніх поздовжньо-стрічкових фундаментів під стовпи, ширина цих фундаментів 2,10 м. Вертикальні стінки рову фундаменту мають незначне заокруглення при переході до дна. У церкві була підлога з полив'яних трикутних керамічних плиток коричневого, зеленого і жовтого кольорів, розташованих смугами паралельно напрямку стін (схід — захід), підлогу клали на основу (2—5 см завтовшки) з жовтої глини.

4.3. Фундаменти були складені з необробленого каменю, з'єданого вапняним розчином з домішкою піску. Кути фундаментів були укладені з грубо обтесаних вапнякових блоків на вапняному розчині. Стіни були зведені з вапняних блоків на вапняному розчині, розміри блоків 42х76х30 см, товщина шарів розчину 0,5 см.

4.4. Під час робіт у 1981 р. було виявлено сліди пошкоджень (зокрема тріщину, яка прорізає фундамент головної апсиди вздовж її поздовжньої осі) та ремонту (ями, заповнені необробленим камінням та гравієм), ймовірно, пов'язані із землетрусом, що стався на півдні Русі в 1230 р.⁵

5.1. 1882 р. — розкопки Ісидора Шараневича та о. Лева Лаврецького⁶. У 1980—1981 роках археологічні дослідження проводилися Галицькою архітектурно-археологічною експедицією Ленінградського відділення Інституту археології АН УРСР та Ермітажу⁷.

5.2. В ході досліджень 1980—1981 рр. була перевірена і уточнена інформація, здобута в XIX ст., а також отримані дані, що дозволяють

⁵ Там само. С. 760; Иоаннисян О. Церковь Спаса в Галиче — памятник первой половины XII в. *Древние памятники культуры на территории СССР*. Ленинград, 1986. С. 106.

⁶ Szaraniewicz I. Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu Halicza w r. 1860, 1880 i 1882. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1883. S. 111—114.

⁷ Иоаннисян О. Раскопки церкви Спаса в окрестностях Галича. *Археологические открытия 1980 года*. Москва, 1981. С. 252; його ж. Церковь Спаса в Галиче — памятник первой половины XII в. С. 102—109.

зробити висновки про час заснування храму і про майстрів, які його побудували. Повністю підтвердилися дані щодо будівельної техніки. Досліджено також спосіб закладання фундаменту — його нижня частина заглиблена на 0,60—1,00 м, верхня — на 0,40—0,80 м у шарі чорнозему. Перевірено план храму, представлений після розкопок у 1882 р., між іншим, елементи плану, визначені як розширення внутрішніх стрічкових фундаментів у місці їх розташування під стовпами купола, під час робіт 1980—1981 рр. виявилися ямами (щільно заповненими необробленим камінням та гравієм), заповнення яких не було пов'язане з основною масою фундаментів, дистанція між ними 0,3—1,3 см, а глибина фундаменту менша за глибину внутрішнього стрічкового фундаменту — ці елементи, ймовірно, є слідами ремонту після руйнування храму під час землетрусу 1230 р.⁸ Рухомі пам'ятки: з досліджень 1882 р. — керамічні плитки для підлоги, фрагменти тиньку з фресковим декором, кам'яна плита, прикрашена рельєфом зі ступінчастим мотивом, фрагменти тонких кам'яних колон; спіральні, різьблені і квадратні зі скошеними краями; з досліджень 1980—1981 рр. — керамічні плитки для підлоги, фрагменти штукатурки з фресковим декором, фрагмент спіральної різьбленої кам'яної колони, фрагмент (47х31 см) свинцевого листа з покрівлі, колони квадратного перерізу зі скошеними краями (ймовірно, виконували роль опорних колон у біфоріях або трифоріях, швидше за все, не в самому храмі, а в пов'язаному з ним палацовому комплексі)⁹.

5.3. Деякі дослідники вважають, що розкопані мури є залишками церкви Спаса, згаданої в *Ипатьевському літописі*¹⁰, однак, на думку автора публікації останніх досліджень, немає підстав вважати віднайдену церкву храмом, згаданим у літописі 1152 р.¹¹ Олег Іоаннісян визначає час побудови церкви як першу половину XII ст., вважаючи її продуктом тієї ж групи майстрів, які звели церкву Св. Іоанна в Перемишлі та храм у Звенигороді¹², а різьблені спіральні колони є пізнішими (аналогічні

⁸ ПСРЛ. Т. 2: *Ипатьевская летопись*. С. 760; Иоаннисян О. Церковь Спаса в Галиче — памятник первой половины XII в. С. 106.

⁹ Иоаннисян О. Церковь Спаса в Галиче — памятник первой половины XII в. С. 107.

¹⁰ Szaraniewicz I. Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu Halicza. S. 111—114; Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 2—6.

¹¹ Иоаннисян О. Церковь Спаса в Галиче — памятник первой половины XII в. С. 108.

¹² Там само. С. 102—109.

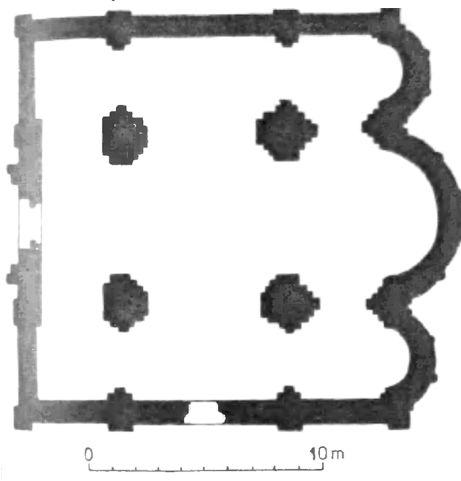
архітектурним деталям із церкви Св. Пантелеймона та церкви на *Гробиськах* кінця XII – першої половини XIII ст.)¹³

6. Иоаннисян О. Раскопки церкви Спаса в окрестностях Галича. *Археологические открытия 1980 года*. Москва, 1981. С. 252; Иоаннисян О. Церковь Спаса в Галиче – памятник первой половины XII в. *Древние памятники культуры на территории СССР*. Ленинград, 1986. С. 102–109, 163–173; Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 2, 4–6; Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. Краків; Львів: Українське видавництво, 1944. С. 75; Peleński J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej. Na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych. Kraków: PAU, 1914. S. 71–72; Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1–47). С. 110; Szaraniewicz I. Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu Halicza w r. 1860, 1880 i 1882, Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1883. S. 111–114.

2. Середньовічний Галич

Шевченкове (раніше Св. Станіслав), Івано-Франківська область, Галицький район (тепер Івано-Франківський р-н однойменної області – А. П.).

2. Церква. Рис. 3.

*Рис. 3. Галич (с. Шевченкове, колись Св. Станіслав), план храму Св. Пантелеймона за Павлом Раппопортом, див. – Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / Отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1–47). С. 126, 192.*

¹³ Там само. С. 107.

3. У документах XVI—XVII ст. сказано, що костел Св. Станіслава раніше був церквою Св. Пантелеймона православного обряду. На таку посвяту церкви вказують як надписи на стінах будівлі, так і місцева традиція.

4.1. Стіни: північна та південна, а також бічні апсиди збереглися до висоти близько 7 м, а середня частина західного фасаду — майже до 14 м, центральна апсида — до висоти 9,4 м. Збереглися оригінальні архітектурні елементи: західний та південний портали; елементи вертикального та горизонтального поділів стін: профільований карниз, що огинає зовнішні стіни всієї будівлі, плоскі пілястри на північній, західній та південній стінах, напівколони на зовнішніх стінах апсид. У центральній апсиді та на західному фасаді збереглися оригінальні віконні прорізи, всередині виявлено залишки фрескового розпису.

4.2. Орієнтована, азимут 92—93°, чотиристовпна триапсидна будівля, довжина 19,7 м, ширина 17,3 м. Ширина фундаменту 1,50—1,60 м, глибина фундаменту: стіни — 1,4 м, стовпи — 2 м. Ширина наземних стін становить 1,04 м, частина західної стіни між центральними пілястрами потовщена всередині будівлі до 1,27 м. Зовні стіни церкви довкола цілої будівлі оздоблені рівневим профільованим гмізом, плоскими пілястрами на західному фасаді та бічних стінах, а також напівколонами, з'єднаними аркадами на стінах апсид. Чотири внутрішні стовпи також були профільовані. До церкви вели два портали — західний, профільований і багато прикрашений скульптурою, і скромніший південний. Як свідчать виявлені залишки фресок, інтер'єр церкви був прикрашений розписами. На стінах споруди збереглися численні малюнки (наприклад, церковних будівель) і написи, найдавніші з яких — початку XIII ст.

4.3. Фундаменти були побудовані з дрібних каменів, скріплених розчином, що складався з вапна, піску та дрібного гравію. Надземні стіни були виставлені з ретельно підготовлених вапнякових блоків, з'єднаних тонким шаром розчину того ж типу, який використовувався при будівництві фундаментів. Блоки розташовувалися таким чином, що їх горизонтальні ряди проходили навколо всієї будівлі і відповідали один одному на окремих стінах.

4.4. Стан збереженості верхніх частин споруди не дає змоги відтворити однозначну, достатньо обґрунтовану реконструкцію

первісного вигляду споруди. Пропозицію реконструювати будівлю як типову візантійсько-руську хрестово-купольну церкву запропонував у 1914 р. Йосип Пеленський¹⁴. Іншу реконструкцію, що наближає образ православного храму до романських будівель Заходу (двосхилі дахи, що увінчують корпус не куполом, а вежею), представив у 1982 р. Іван Могитич¹⁵.

4.5. Монастирська церква.

4.6. Укріплене передмістя колишнього Галича.

5.1. Початок ХХ ст. — дослідження провів Й. Пеленський¹⁶. 1977—1978 рр. — детальні архітектурно-археологічні дослідження І. Могитича. 1980-ті рр. — фрагментарні розкопки експедиції Інституту суспільних наук зі Львова поза межами храму (дослідження, пов'язані з ремонтно-реставраційними роботами), у результаті яких виявлено численні архітектурні деталі (вдруге використані при спорудженні центральної крипти в ХVІІ ст.).

5.2. Різьблені кам'яні архітектурні деталі.

5.3. На стінах храму є кілька старих видряпаних написів, один із них зроблений за князя Мстислава, тобто між 1219 і 1228 рр., найдавніший датований напис 1212 р. Й. Пеленський припустив, що церква була збудована близько 1200 р. Пам'ятка датується більш обережно: кінцем ХІІ — першим десятиліттям ХІІІ ст.¹⁷

6. Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 22, 23—29; Peteński J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej: na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych. Kraków: PAU,, 1914, S. 1—69, 166—207; Раппопорт П. Русская архитектура X—XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1—47). С. 109—110.

¹⁴ Peteński J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej: na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych. Kraków: PAU, 1914. S. 14.

¹⁵ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 27.

¹⁶ Peteński J. Op. cit. S. 1—69, 166—207.

¹⁷ Раппопорт П. Русская архитектура X—XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1—47). С. 110.

3. Середньовічний Галич

Поле між селами Шевченкове і Залуква, Галицький район (тепер Івано-Франківський р-н однойменної області – *А. П.*), Івано-Франківська область, урочище *Карпів Гай*.

2. Будівля культового призначення, тетраконх, так званий «*Полігон*». Рис. 4.

4.1. Збереглися фундаменти будівлі та залишки підлоги з полив'яних керамічних плиток.

4.2. Фундаменти утворюють план не зовсім правильного тетраконху, три його сторони завершувалися півколами, а четверта, західна, мала сплющений контур, ймовірно, вхід був з лівого боку. Діаметр будівлі по лінії схід – захід – 14,9 м, по лінії північ – південь – 14,4 м, ширина фундаменту 1 м (1,50 м в західній частині), фундамент зберігся до висоти 0,90 м (у західній частині – 1,73 м). Підлога будівлі була вимощена різнокольоровими полив'яними керамічними плитками: прямокутними та з рельєфними зображеннями птахів і грифонів.

4.3. Фундамент складено з дрібного каміння та блоків білого вапняку на білому вапняному розчині.

4.5. Спробу реконструкції корпусу будівлі як одноповерхової центральної будівлі представив Юрій Лукомський¹⁸.

5.1. У 1880-х роках археологічні дослідження І. Шараневича та о. Л. Лаврецького, заміри Юліана Захаревича. 1979 р. – дослідження проводив О. Іоаннісян від імені Галицького відділення архітектурно-археологічної експедиції Ленінградського відділення Інституту археології АН УРСР¹⁹.

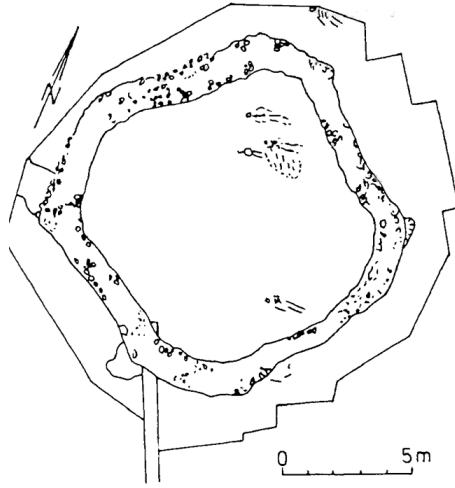

Рис. 4. Галич, т. зв. Полігон, план розкопок і залишки будівель за О. Іоаннісяном, див. – Іоаннісян О. Храмы-ротонды в Древней Руси. Иерусалим в русской культуре. Москва: Наука, 1994. С. 14.

¹⁸ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 11. іл. 5.7.

¹⁹ Іоаннісян О. Раскопки древнерусской ротонды-квадрифолия в окрестностях Галича. *Археологические открытия 1979 года*. Москва: Наука, 1980. С. 273.

5.2. У результаті досліджень 1979 р. отримано дані для перевірки попереднього плану, складеного Ю. Захаревичем, проведено нові точні заміри, досліджено спосіб закладання фундаментів, встановлено, що фундамент закладено в культурному шарі, що передував зведенню храму (цей шар містив кераміку XII ст.), нижня частина фундаменту була заглиблена в лесову цілину на 25–30 см²⁰. Рухомі пам'ятки: полив'яні прямокутні та різнокольорові полив'яні керамічні плитки з рельєфними зображеннями птахів і грифонів, фрагменти різьблених вапнякових архітектурних деталей, кераміка XII ст., фрагмент алебастрового кубка.

5.3. Виходячи з аналогій між керамічними плитками із зображенням грифонів, знайденими під час розкопок тетраконха, та плитками з храму Успіння Богородиці в Крилосі О. Іоаннісян датує споруду серединою – другою половиною XII ст.²¹

6. Иоаннисян О. Раскопки древнерусской ротонды-квадрифолия в окрестностях Галича. *Археологические открытия 1979 года*. Москва, 1980. С. 273.; Иоаннисян О. Храмы-ротонды в Древней Руси. Иерусалим в русской культуре. Москва: Наука, 1994. С. 104–105, іл. 14; Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 11–12; Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні досліді у 1850–1943 рр. Краків; Львів: Українське видавництво, 1944. С. 76; Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников. Вып. Е1–47*). С. 110.

4. Середньовічний Галич

В околицях колишнього Галича, на лівому березі р. Лукви, біля хутора села Крилос (Галицький район, – тепер Івано-Франківський район – А. П. – Івано-Франківська область) під назвою *Четверки*, на полі *Церквиська*.

2. Церква. Рис. 5.

3. Місцева традиція зберегла для цієї церкви назву Благовіщенської (Благовіщення), що узгоджується з повідомленням, яке міститься в документі 1458 р.²²

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Раппопорт П. Назв. праця. С. 109.

4.1. Зберігся фундамент, який повністю окреслює план споруди, фрагменти підлоги з керамічної плитки.

4.2. Будівля без стовпів, складалася з одної прямокутної нави, до якої прилягав пресвітерія з окремою апсидою. Загальні розміри церкви (без виступів під пілястри) 22,75 x 11,00 м. Підлога церкви була викладена з керамічних плиток різної форми та кольорів.

4.3. Фундаменти муровані з річкового каменю на міцному вапняно-піщаному розчині, у верхній частині фундаменту виступає мурування каменів ялинкою.

5.1. У 1884–1885 роках дослідження І. Шараневича та о. Л. Лаврецького. Шараневич вважав мури залишками церкви Благовіщення. Після цих досліджень було опубліковано план святині, фрагменти підлоги, викладеної полив'яною керамічною плиткою, та фрагменти кам'яних архітектурних деталей. У 1987–1990 роках дослідження проводилися археологічною експедицією зі Львова²³.

5.2. Вже під час розкопок 1884–1885 років були знайдені обпалені шматки дерева, що свідчать про існування тут більш ранньої дерев'яної споруди. Дослідження 1987–1990 років підтвердили ці припущення. В їх результаті під стінами Благовіщенської церкви було виявлено дерев'яні залишки церкви, яка

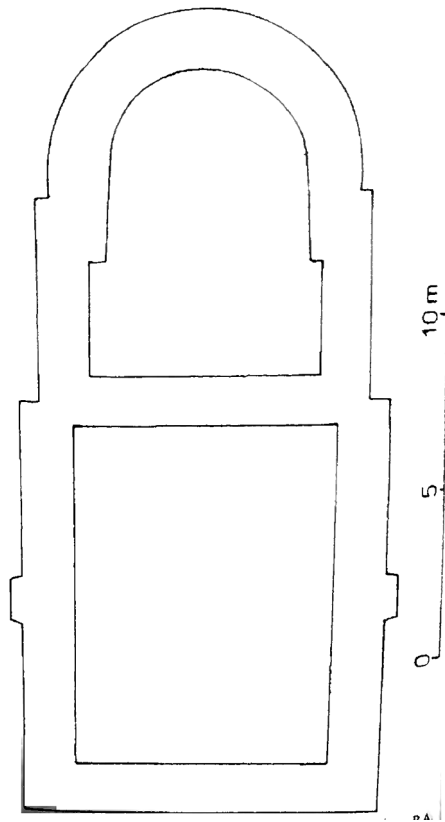

Рис. 5. Галич, церква Благовіщення, план за П. Раппопорт — див. Раппопорт П. Русская архитектура X—XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (Археология СССР. Свод археологических источников. Вып. Е1–47). С. 126, 190.

²³ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 28, 30, 31, 33.

існувала на цьому місці в XII ст. і була знищена пожежею. Фундаменти пізньої церкви були оточені залишками більш давньої дерев'яної церкви²⁴. Рухомі пам'ятки: керамічні плитки для підлоги різної форми та кольору, крім типових, часто повторюваних форм, є плитки з фрагментами двоколірних зображень із карбованими та гравірованими малюнками; біля північної стіни фундаментів знайдено частину кам'яного монолітного вапнякового саркофага часів існування церкви; фрагменти кам'яних архітектурних деталей.

5.3. Час побудови церкви — початок XIII ст. (датовано на основі археологічних знахідок та архітектурного аналізу)²⁵.

6. Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 28, 30–33; Peleński J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej: na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych. Kraków: PAU, 1914, S. 78–80; Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников. Вып. Е1–47*). С. 109.

5. Середньовічний Галич

Крилос, Галицький район (тепер Івано-Франківський р-н однойменної області — *А.П.*), Івано-Франківська область.

1. В урочищі *Прокалів Сад* на горі *Убіч*.

2. Православна церква. Рис. 6.

4.1. Від церкви збереглися фундаменти.

4.2. Церква орієнтована, азимут 95°, будівля складалася з трьох частин, основною частиною була ротонда, із заходу до неї примикала прямокутна прибудова, а зі сходу — апсида. Загальна довжина храму 20,3 м, ширина — близько 10 м, діаметр апсид: зовнішній 9,5 м, внутрішній 5,9 м, до 1,7 м у західній частині.

4.3. Фундаменти збудовані з річкового каміння та вапнякової крихти, зв'язаної розчином, до якого додавали гальку, вапняк і деревне вугілля.

4.4. Володимир Гончаров припускав, що насправді спочатку це була кругла оборонна вежа, лише згодом розширена і перетворена на

²⁴ Там само. С. 31–32.

²⁵ Там само. С. 31.

православну церкву²⁶. Проте в ході досліджень Михайла Каргера було отримано дані, які дозволяють зробити висновок, що всі частини церкви, безсумнівно, належать до одного й того самого часу²⁷.

4.5. Пропозицію просторової реконструкції храму як споруди, що складається з трьох частин: круглої нави в центральній частині, до неї прилягають: із заходу — чотиригранна вежа, а зі сходу — пресвітерія з апсидою, представив Ю. Лукомський²⁸.

4.6. Монастирська церква (монастир і церква Св. Іллі існували на цьому місці до середини XVIII ст., на початку XIX ст. церкву зруйнували).

5.1. У 1886—1887 роках археологічні розкопки проводили І. Шараневич і о. Л. Лаврецький. 1955 р. — повторні дослідження Галицько-Волинської археологічної експедиції Ленінградського відділення ІМК АН УРСР під керівництвом М. Каргера спільно з Галицько-Волинською археологічною експедицією Львівського державного університету²⁹.

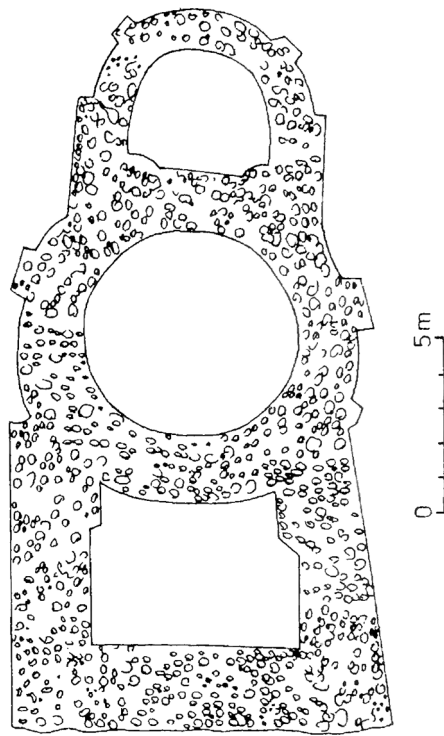

Рис. 6. Галич (Крилос), церква Св. Іллі за М. Каргером — див. Каргер М. Основные итоги раскопок древнего Галича в 1955 г., *Краткие сообщения Института археологии*. 1960. Вып. 81, С. 70, рис. 35.

²⁶ Каргер М. К истории галицкого зодчества XII—XIV вв. *Краткие сообщения Института археологии*. 1976. Вып. 146. С. 54.

²⁷ Там само.

²⁸ Лукомський Ю. Назв. парця. С. 20, рис. 10.6.

²⁹ Каргер М. Основные итоги раскопок древнего Галича в 1955 г., *Краткие сообщения Института археологии*. 1960. Вып. 81, С. 61—67; його ж. К истории галицкого зодчества XII—XIV вв. С. 53—59.

5.2. Дослідження 1955 р. дали дані для перевірки плану споруди, представленого після розкопок 1886–1887 рр., і дозволили вважати всі частини церкви одночасними³⁰. Історичний матеріал – фрагменти кам'яних архітектурних деталей: частини архівольту над порталом, прикрашені рослинним орнаментом, фрагменти круглих та восьмикутних колон, у південній частині прибудови виявлено залишки саркофага, складеного з кількох тесаних та припасованих кам'яних плит.

5.3. Храм датується широко – від другої половини XII ст. до першої половини XIII ст.³¹ На основі аналогій з іншими пам'ятками цього типу (наприклад, ротонда Св. Прокопія в м. Стшельно, Польща) та археологічного і архітектурного аналізу ротонда Св. Іллі датується другою половиною XII ст.

6. Иоаннисян О. Храмы-ротонды в Древней Руси. Иерусалим в русской культуре. Москва: Наука, 1994. С. 105–106, іл. 12; Каргер М. Основные итоги раскопок древнего Галича в 1955 г., *Краткие сообщения Института археологии*. 1960. Вып. 81. С. 70–71; Каргер М. К истории галицкого зодчества XII–XIV вв. *Краткие сообщения Института археологии*. 1976. Вып. 146. С. 53–59, 54; Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 18, 20–21; Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников. Вып. Е1–47*). С. 108.

6. Середньовічний Галич

Кринос, Галицький район (тепер Івано-Франківський р-н. – А. П.), Івано-Франківська область.

1. Городище в с. Кринос.

2. Церква. Рис. 7.

3. 1187 р. відомості про поховання князя Ярослава Осмомисла «в церкві Богородиці»³². Собор Успіння Пресвятої Богородиці.

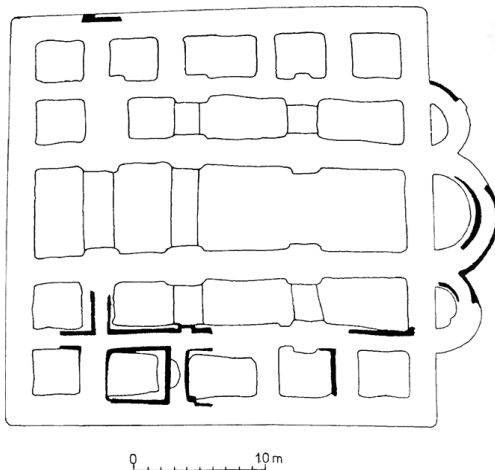
4.1. Збереглися фундаменти колишньої споруди (подекуди повністю, подекуди частково зруйновані), залишився фрагмент (довжина 10 м, висота 1,5 м) південної стіни та цоколь наземних стін середньої та

³⁰ Там само.

³¹ Раппопорт П. Назв. праця. С. 108.

³² ПСРЛ. Т. 2: *Ипатьевская летопись*. С. 656.

Рис. 7. Галич (Крилос), план галицької катедри Успіння Богородиці за П. Раппопортом – див. Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (Археология СССР. Свод археологических источников. Вып. Е1–47). С. 126, 187.

південної апсид храму. У центральній наві та західній галереї збереглися фрагменти підлоги, викладеної з плит алебастру та пісковіку.

4.2. Орієнтований, азимут 100° , великий чотиристовпний триапсидний храм, оточений з трьох боків галереями. Габаритні розміри церкви: довжина 37,5 м, ширина 32,5 м, довжина сторін підкупольного квадрата близько 7 м, ширина фундаментів 2–2,3 м, ширина фундаментів апсиди 1,7–2,2 м, глибина їх фундаменту 2,8 м від первісного рівня собору, ширина наземних стін 1,4–1,5 м. Спираючись на віднайдені під час досліджень два блоки – фрагменти колон, можна припускати, що підкупольні стовпи були круглі діаметром 1 м. Підлога храму була вкрита кам'яними плитами з алебастру та пісковіку та полив'яними керамічними плитками, у тому числі рельєфними; частина церковної підлоги була вкрита деревиною. У контурах фундаментів виділено виступи плоских пілястр внутрішньої та зовнішньої стін. За знайденими різьбленими архітектурними деталями, фрагментами штукатурки зі слідами фрескового розпису та уламками свинцевих плит від покриття даху реконструйовано подальші елементи декору церкви, як-от: горизонтальні карнизи, аркадний фриз, фрескові розписи, покрівлю з олов'яними плитами. Нижній ряд блоків наземних стін утворює висунутий на 10 см цоколь. Під підлогою церкви були поховання.

4.3. Фундаменти церкви зведено в техніці *opus emplectum*, обабіч поставлено великі прямокутні тесані кам'яні блоки, а простір між ними заповнено дрібним камінням, замішаним на розчині. Блоки, використані для фундаменту, були виготовлені з білого вапняку, деякі – з алебастру,

висота 20–50 см, у фундаментах вирізняються два види розчину: кращий – твердий, з домішкою деревного вугілля, і гірший, дуже тонкий, із зеленуватого піску та вапняку. Наземні стіни також побудовані в техніці *opus emplectum*, всередині стін – додаткові укріплюючі дерев'яні зв'язки (анкери), про що свідчать відкриті всередині стін отвори від зруйнованих балок, блоки вапняку та алебастру; висота блоків у збереженому фрагменті південної стіни: 34, 54, 32 і 26 см, ретельніше оброблені, ніж блоки, використані в фундаментах, міцний розчин попелясто-сірого кольору.

4.5. Пропозиція реконструювати корпус будівлі у вигляді типової трьохапсидної, тринавної, увінчаної куполом церкви, оточеної з трьох сторін галереями³³.

4.6. Кафедральна церква давнього Галича³⁴, бачення, прийняте у новітній літературі³⁵.

4.7. Центр давньоруського городища Галич.

5.1. У 1936–1939 роках розкопки Ярослава Пастернака, який очолював експедицію Наукового товариства ім. Т. Шевченка³⁶. У 1955 р. за 100 м на захід від будівлі було розкопано купу полив'яної керамічної плитки, ймовірно, викинутої із собору³⁷. У 70-х роках ХХ ст. руїни будівлі знову розкрили, потім законсервували та перекрили новою стіною.

5.2. Дослідження Я. Пастернака стали кульмінацією тривалого періоду пошуків *Галицької катедри*³⁸, в результаті яких під шаром завалів розміром 1,50–3,00 м, де залягало сучасне кладовище (XVI – початок ХІХ ст.), виявлено фундаменти собору; верхній шар завалів датовано «*боратинками*» Яна Казимира, срібними монетами Августа Адольфа, мідяками Августа ІІІ. Фундаменти собору та фрагменти його

³³ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 9, іл. 4.2. (за О. Тицом).

³⁴ Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні досліді 1850–1943 рр. Краків; Львів: Українське видавництво, 1944. С. 57–65.

³⁵ Раппопорт П. Назв. праця. С. 108; Лукомський Ю. Назв. праця. С. 7.

³⁶ Pasternak J. Katedra halicka w Krylosie. *Biuletyn historii sztuki i kultury*. Warszawa, 1938. № VI (1). Marzec. S. 57–65; Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні досліді 1850–1943 рр. С. 82–131.

³⁷ Малевская М., Раппопорт П. Декоративные керамические плитки древнего Галича. *Slovenska archeologia*. Bratislava, 1978. R. XXVI (1). С. 87–91.

³⁸ Czołowski A. Teka konserwatorska Galicji Wschodniej. Lwów, 1892. S. 155–157; Pelenski J. Op. cit. S. 105–124.

підлоги збереглися під нижнім шаром завалу, де знайдено шматки вапняку та алебастру, штукатурку, розчин, уламки свинцевого листа з даху собору, полив'яну керамічну плитку підлоги, а також уламки глиняної плитки, архітектурні фрагменти романської і ранньоготичної різьби, фрагменти розбитих і оплавлених дзвонів з останніх часів існування собору, монета Вацлава II Чеського 1300–1305 рр., а також фрагменти кераміки періоду городища, які теж опинилися під рівнем підлоги в головній апсиді та перед головним входом до собору³⁹. Рухомі пам'ятки: крихта тиньку, пофарбована переважно в один колір (білий, жовтий, блакитний, рожевий, червоний, коричневий і майже чорний), оплавлені та обпалені фрагменти олов'яного листа товщиною 2 мм з даху храму, вапняні та алебастрові плити з підлоги катедри та посадкові керамічні плитки з жовтою, коричневою та зеленою поливою, гладкі та рельєфні, різьблені з каменю архітектурні деталі, фрагменти аркадного фризу, фрагменти тонких колон, баз та карнизів, архівольт, підкупольних стовпів, оздоблених консолей, прикрашених різьбленими людськими та тваринними масками. Під підлогою храму виявлено поховання, у притворі собору на глибині 10 см під дерев'яною підлогою виявлено саркофаг (імовірно, пограбований), висічений з монолітного вапняку, покритого товстою потрісканою плитою. На поверхні саркофага було відсутнє оздоблення, кришка мала дахоподібну форму, довжина саркофага 2,07 м (1,80 м у внутрішньому вигляді), ширина 0,72 м (0,45 м у внутрішньому вигляді), висота 0,65 м. У саркофазі покоївся цілий скелет літнього чоловіка. Стратиграфічні спостереження показали, що саркофаг був закладений у той час, коли діяв храм. Поруч із саркофагом лежало поховання молодої жінки, біля якої була знайдена розтросчена маленька чашка з тонкого скла у формі тюльпана. Під час розкопок знайдено також: уламки кераміки періоду городища⁴⁰, фрагменти розбитих і оплавлених церковних дзвонів, які походили з останніх часів існування храму (XIV ст.), ранньоготичні архітектурні деталі.

5.3. Друга половина XII ст., тобто період правління князя Ярослава Осмомисла⁴¹. Між 40-ми та 50-ми роками XII ст.⁴²

³⁹ Pasternak J. Katedra halicka w Krytosie. S. 57–65.

⁴⁰ Ibidem. S. 61.

⁴¹ Ibidem. S. 64.

⁴² Раппопорт П. Назв. праця. С. 108.

6. Czolowski A. Teka konserwatorska Galicji Wschodniej. Lwów, 1892. S. 155–157; Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 6–10; Малевская М., Раппопорт П. Декоративные керамические плитки древнего Галича. *Slovenska archeologia*. Bratislava, 1978. R. XXVI (1). С. 87–91; Pasternak J. Katedra halicka w Krylosie. *Biuletyn historii sztuki i kultury*. Warszawa, 1938. № VI (1). Marzec. S. 57–65; Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні досліді 1850–1943 рр. Краків; Львів: Українське видавництво, 1944. С. 83–131; Peteński J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej: na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych. Kraków: PAU, 1914, S. 105–124; Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1–47). С. 108.

7. Середньовічний Галич

Гробиська (Цвинтариська), Галицький район (тепер Івано-Франківський р-н – А. П.), Івано-Франківська область.

1. Урочище Цвинтариська.
2. Церква. Рис. 8.

4.1. Під час досліджень, проведених у 1880-х роках, було виявлено фундаменти західної та південної стін, а також чотири підкупольні стовпи церкви (східна частина будівлі була недоступною для дослідження, оскільки розташована під дорогою Галич – Калуш). Дослідження, проведені у 1985 р., показали, що нині пам'ятка збережена у значно гіршому стані, у багатьох місцях збереглися лише рови фундаментів.

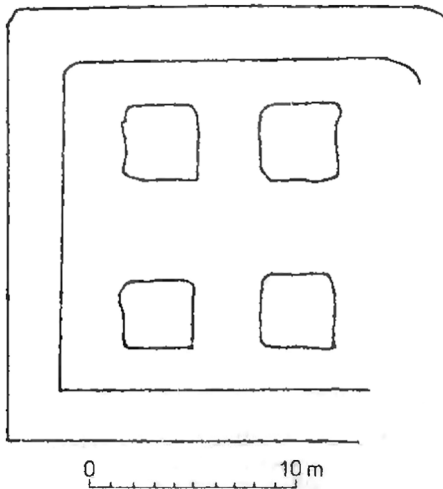

Рис. 8. Галич – план церкви в урочищі Цвинтариська; за П. Раппопортом – див. Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1–47). С. 126, 191)

4.2. Будівля орієнтована: відкрита частина фундаментів окреслює прямокутник, більша сторона якого довжиною 12 м визначає ширину церкви. В середині неї виявлено фундаменти чотирьох підкупольних стовпів розміром 2x2 м, лише фрагмент округлої основи у східній частині північної стіни вказує на триапсидне завершення споруди, ширина фундаментів 1,5 м.

4.3. Фундаменти побудовані з великих блоків травертину з домішкою подрібненого мергелю та дрібного необробленого каміння.

4.5. Спробу реконструкції корпусу споруди як невеликої церкви, увінчаної куполом, представив Ю. Лукомський⁴³.

4.6. І. Шараневич на підставі топоніма *Костелисько* вважав об'єкт залишком костелу Св. Анни⁴⁴, однак Й. Пеленський спростував цю думку, вказавши, що стіни є залишками церкви⁴⁵.

5.1. У 1880-ті роки дослідження проводили І. Шараневич і о. Л. Лаврецький⁴⁶. У 1985 р. — дослідження Ленінградської експедиції під керівництвом О. Іоаннісяна.

5.2. Рухомі пам'ятки: кам'яний саркофаг та фрагмент кам'яної архітектурної деталі.

5.3. Спираючись на характер плану будівлі її слід датувати другою половиною XII ст.⁴⁷

6. Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 12—14; Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні досліді 1850—1943 рр. Краків; Львів: Українське видавництво, 1944. С. 77; Peleński J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej: na podstawie badan archeologicznych i źródeł archiwalnych. Kraków: PAU, 1914, S. 77; Раппопорт П. Русская архитектура X—XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1—47). С. 109; Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza. *Przegląd Archeologiczny*. Lwów, 1888. R. IV. S. 7—11.

⁴³ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 13, іл. 6.3.

⁴⁴ Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza. *Przegląd Archeologiczny*. Lwów, 1888. R. IV. S. 7—11.

⁴⁵ Peleński J. Op. cit. S. 77.

⁴⁶ Szaraniewicz I. O rezultatach poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza. S. 7—11.

⁴⁷ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 14.

8. Середньовічний Галич

У районі Галича, на правому березі річки Лімниці, в урочищі *Кирилівка* (храм називається церквою під лісом *Дібровою* або церквою *Над Борщовом*).

2. Церква. Рис. 9.

4.1. Від церкви збереглися фундаменти, які окреслюють план колишнього храму.

4.2. Орієнтована чотиристовпна триапсидна церква, загальні розміри пам'ятки: 15,15x20,20 м, масивні фундаменти стін, їх ширина від 1,7 до 2,6 м, глибина фундаментів стін – 1,4 м, стовпців – 2,0 м, на зовнішніх сторонах фундаментів є невеликі виступи, що позначають місця плоских пілястр.

4.3. Конструкція основи споруди виконана дуже точно з правильних рядів річкового каменю на глині та вапняно-піщаному розчині з додаванням деревного вугілля та обпаленої глини.

4.4. Монастирська церква. Назва храму Св. Кирила, реконструйована на основі назви місцевості *Кирилівка*, де була розташована церква⁴⁸.

5.1. Розкопки І. Шараневича та о. Л. Лаврецького. На початку ХХ ст. пам'ятка була знову розкопана в декількох місцях Й. Пеленським⁴⁹. У 1981–1984 роках руїни досліджувала група Галицької археологічної експедиції зі Львова⁵⁰.

5.2. У 1882 р. І. Шараневич і о. Л. Лаврецький розкрили фундаменти кам'яної церкви, а Ю. Захаревич, зробивши заміри споруди, представив

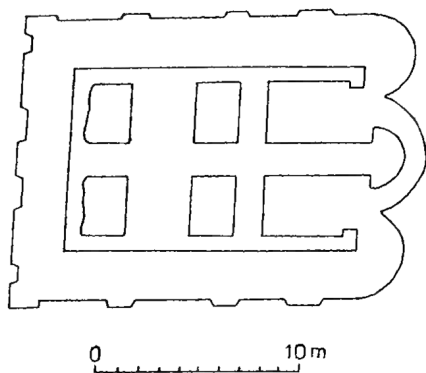

Рис. 9. Галич, план церкви в урочищі *Кирилівка* за П. Раппопортом – див. Раппопорт П. Русская архитектура X–XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1–47). С. 126, 195.

⁴⁸ Peteński J. Op. cit. S. 76.

⁴⁹ Ibidem. S. 74–76.

⁵⁰ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 16–19.

реконструкцію плану пам'ятки на рівні стін (спочатку науковці вважали, що будівля — залишки собору Успіння Пресвятої Богородиці). Й. Пеленський опублікував дещо інший план, аніж Ю. Захаревич, і на основі назви «*Кирилівка*», якою описували місце, де стояла православна церква, вважав руїни залишками монастирської церкви Св. Кирила. Під час досліджень у 1981—1982 рр. звірено дані щодо плану храму, його розмірів та глибини посадок фундаментів. Ю. Лукомський стверджує, що деякі риси плану фундаментів (наприклад, виступи під пілястрами стін, окремо розташовані основи стовпів, регулярна кладка з річкового каменю) вказують на характер *галицької архітектурної школи*, інші (як гігантські вузли апсидних сполучень) відносять цю пам'ятку до вежоподібних храмів нового архітектурного типу в архітектурі давньої Русі кінця XII — початку XIII ст.⁵¹ Пам'ятки: фрагменти кам'яного скульптурного архітектурного декору.

5.3. На підставі фрагментів оздоблення церкву слід датувати останньою третиною XII ст.⁵²

6. Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 16—19; Peteński J. Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej: na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych. Kraków: PAU, 1914, S. 74—76; Раппопорт П. Русская архитектура X—XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1—47). С. 110—111.

9. Околиці середньовічного Галича

Побережжя, Галицький район (тепер Івано-Франківський р-н — *А.П.*), Івано-Франківська область.

1. Поле «*Мурованка*».

2. Сакральна будівля — тетраконх. Рис. 10.

3. Я. Пастернак стверджував, що мури на полі «*Мурованка*» — це залишки монастиря Св. Бориса і Гліба; побудований Данилом Романовичем⁵³.

⁵¹ Там само. С. 18.

⁵² Там само.

⁵³ Каргер М. К истории галицкого зодчества XII—XIV вв. С. 54 (за рукописом Я. Пастернака).

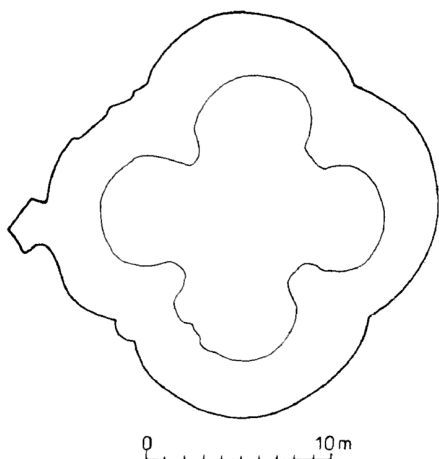

Рис. 10. Галич. План тетраконху в Побережжі за П. Раппопортом — див. Раппопорт П. Русская архитектура X—XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (Археология СССР. Свод археологических источников. Вып. Е1—47). С. 126, 196.

4.1. Під час розкопок 1935 р. він виявив частину збережених фундаментів, фрагменти стін із вапнякових блоків та залишки підлоги з кам'яних плит. Подальшої шкоди пам'ятці завдали аматорські розкопки та видобуток каменю для господарських потреб. Під час досліджень 1959 р. виявлено лише фундаменти будівлі (частково відібрані) та окремі блоки *in situ*.

4.2. Споруда мала форму тетраконха, загальний зовнішній діаметр фундаментів 22 м, внутрішній — 15,5 м, ширина фундаментів до 3,5 м, глибина їх закладення до 1,5 м. На основі знайдених під час розкопок артефактів: кам'яних архітектурних деталей, фрагментів свинцевого покриття даху та частин підлоги з кам'яних плит розміром 70x70 см — можна реконструювати елементи архітектурного оформлення храму. На шар жовтої та чорної глини товщиною до 20 см укладали кам'яні плити підлоги, під якими лежав шар вапнякових блоків.

4.5. Ю. Лукомський, з огляду на надзвичайну масивність фундаменту пам'ятки, вважає, що описаний тетраконх був дво- або триповерховою спорудою⁵⁴.

4.6. Монастирська церква (пор. 3.).

5.1. 1935 р. — дослідження провів Я. Пастернак⁵⁵, неопублікований рукопис Я. Пастернака використовував, серед інших, М. Каргер⁵⁶. У 1950-ті

⁵⁴ Лукомський Ю. Назв. праця. С. 22.

⁵⁵ Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження 1850—1943 рр. С. 82.

⁵⁶ Каргер М. К истории галицкого зодчества XII—XIV вв. С. 54—55.

роки — проводилися дослідження Галицько-Волинською археологічною експедицією Ленінградського відділу ІІМК АН УРСР під керівництвом М. Каргера спільно з Галицько-Волинською архітектурно-археологічною експедицією ЛДУ: 1955 р. — попередні розвідки, 1959 р. — систематичні археологічні дослідження.

5.2. Дослідження 1935 р. охоплювали лише середню частину споруди (власники полів, де були східна та західна частини руїни, не дали згоду на розкопки). Я. Пастернак вважав, що розкопані ним руїни були залишками ротонди; питання про східне замикання будівлі залишилося нез'ясованим. Я. Пастернак вважав, що в цій частині ротонда могла мати три апсиди. Дослідження 1959 р. призвели до перевірки поглядів на план споруди: це був тетраконх, а не ротонда, як вважав Я. Пастернак, і були зроблені нові точні заміри⁵⁷. Рухомі пам'ятки: з досліджень 1935 р.: кам'яні плити підлоги, уламки олов'яних листів з покриття даху, численні кам'яні архітектурні деталі (зокрема камінь верхнього закриття подвійного вікна, фрагмент архівольту порталу, багатокутна колона) та фрагменти скульптури романської архітектури; з досліджень 1950-х років: кілька фрагментів різьбленого каменю.

5.3. За гіпотезою Я. Пастернака (пор. 3.), святиня є залишком церкви монастиря Св. Бориса і Гліба, збудованого у XIII ст. Виявлену пам'ятку М. Каргер загалом пов'язує з групою передроманських і романських храмів — тетраконхів із Польщі, Чехії та Угорщини⁵⁸.

6. Каргер М. К истории галицкого зодчества XII—XIV вв. *Краткие сообщения Института археологии*. 1976. Вып. 146. С. 53—59; Лукомський Ю. Архітектурна спадщина давнього Галича. Галич, 1991. С. 20, 22—23; Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні досліді 1850—1943 рр. Краків; Львів: Українське видавництво, 1944. С. 82; Раппопорт П. Русская архитектура X—XIII вв.: каталог памятников / отв. ред. А. Н. Кирпичников. АН СССР. Институт археологии. Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1982. (*Археология СССР. Свод археологических источников*. Вып. Е1—47). С. 111.

⁵⁷ Там само. С. 54—59.

⁵⁸ Там само.

Ewa Kubica-Kabacińska (Kraków, Poland)
**Catalog of early medieval monuments of the monumental
architecture of Halych**

In the catalog made by the contemporary Polish researcher Mgr. Ewa Kubica-Kabacińska, a brief architectural-archaeological description of the most important monuments of monumental architecture in Halych from the 12th to the 13th centuries is presented. The material proposed is part of the author's master's thesis, defended under the guidance of prof. dr. hab. Michał Parczewski in 1995 at the Jagiellonian University in Krakow. The cataloged material is divided into several main sections, determining the location, the presence of descriptive sources, archaeological research, preservation status, available plans, style and construction technique, proposed reconstructions, dating, functions, and the main bibliography of the monument.

The full version of the catalog, covering other early medieval monuments in Lesser Poland, Halychyna, and Volyn, was published in 1996 in the printed organ of the Rzeszów Archaeological Center (Rzeszowski Ośrodek Archeologiczny). The text presented in the current edition only concerns the monuments of Halych. Therefore, the numbering of figures, as well as the sequence of objects, along with the bibliography and references, has been adapted to the current conditions of publication.

Key words: *Halych, Krylos, St. Stanislaw, monumental architecture, Zalukva, tetraconch, Shevchenkove, archaeological excavations, landmarks, culture, churches, monuments of identity.*

Kubica E. Katalog zabytkow wczesnosredniowiecznej architektury monumentalnej Malopolski, Rusi Halickiej i Wolynia. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*. Rzeszów, 1996. T. XVII. S. 131–189.

*Переклад з польської мови та упорядник
Андрій Петраш (Галич, Україна)*